

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΑΤΥΡΙΚΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

Ο ΓΟΥΖΕΛΗΣ ΚΑΙ "Ο ΧΑΣΗΣ,, ΤΟΥ

Ένας ιδιόρρυθμος Σακυθινός λόγιος, Γουζέλης και Μαρτελάος, Ποιητής και Έπαναστάτης. Οι «Κερμανιόλοι» στη Ζάκυνθο. Περιπέτειες του Γουζέλη στην Κωνσταντινούπολη. Βίος και Έργα του. Πώς γράφτηκε το «Χάσης». Μερικοί χαρακτηριστικοί στίχοι του. Ο Δημ. Γουζέλης και η διαθήκη του. Ο ποιητής του «Χάση» στο Ναύπλιο. Ο δραματικός θάνατός του.

ΤΗ γενιά των παλαιών λογίων, που με το σπαθί και με την πένα αγωνίστηκαν για την Ελληνική Ανεξαρτησία, ανήκει κ' ένας άγνωστος στον πολύ κόσμο, ο Σακυθινός Δημήτριος Γουζέλης, ο εξεπνότετος, και ιδιόρρυθμος ποιητής του «Χάση». Ο Γουζέλης γεννήθηκε το Μάρτιο του 1774 από εύγενειά οικογένεια. Διδάσκαλό του είχε τον περίφημο Αντόνιο Μαρτελάο, το λόγο, φιλελεύθερο, αλλά ιδιότροπο εκείνον Έτανισιο, ο οποίος παρέδινε μαθήματα δυό ή τρεις φορές... από της ανατολής του Ήλιου, εκασθί, έλεγε, ο μελέτων την Ελληνικήν πρέπει να έχη τον στόμαχον άδειανόν!» Ένας καθολικός παπάς έγραφε στο Γουζέλη τα Ίταλικά και τα Γαλλικά.

Όταν καταργήθηκε η Ένετοκρατία και ήρθαν οι Γάλλοι στη Ζάκυνθο, στα 1797, ο Γουζέλης, όπως, πολλοί άλλοι συμπατριώτες του, ακολούθησε τις άρχες της Γαλλικής Έπαναστάσεως. Όσοι είχαν την ιδεολογία εκείνη, άνωμαζόντο κερμανιόλοι. Η Ζάκυνθος διετέλεσε υπό την έξουσία της Ένετίας 314 έτη, κατά τα όποια ο λαός υπέφερε πολλά. Γι' αυτό, ο έφομος των Γάλλων έπροξένησε άπερίγραπτη χαρά στον τόπο, και ο Γουζέλης έβόησε ότι «πόρα έργον άνθρώπου», ενώ πρώτα ήταν «πράγμασ!» Εχόριεν στους δούλους, έτραγοδόησε έπαναστατικά τραγούδια, ενώ γυροδούαν δουλές και παπάδες και βοουνούσαν τα κανόνια... Η χαρά όμως των Ζακυνθινών δεν έκράτησε πολύ. Κατά τον Οκτώβριον του 1798 ήρθαν οι Ρωσσοί στην Ζάκυνθο και τότε οι φιλελεύθεροι, οι Έθραϊσι και όσες γυναίκες δεν άνηκαν σε εύγενεις οικογένειες, υπέφεραν πολλούς εξεπτελισμούς και καταδύσεις. Το νησί ήταν άνάστατο...

Τότε και ο Γουζέλης, μαζί με τους πιο έντιμους κερμανιόλους, άναγκάστηκε να κλεισθή στο Φρούριον για να σωθή. Μέσα στο Φρούριον ήταν κλεισμένοι και οι Γάλλοι. Οι Ρωσσοί όλο και έπολιοόρησαν, τους άνάγκασαν να παραδοθούν αιχμάλωτοι και σιδεροδεμένους τους έστέλειαν στην Κωνσταντινούπολη, όπου τους έδουσαν στις φοβερές φυλάκες του Ναυστάθιου (στο Μ.π.άνιολο)... Όταν έλτείστηρε ελόνη Γαλλία και Τουρκία, ο Δημήτριος Γουζέλης άπελευθερώθηκε κ' έγύρισε στη Ζάκυνθο... Έκει όμως βρέθηκε άντιμέτωπος των Ζακυνθινών άπιστοκρατών, οι όποιοι παρανοούσαν τους Ρώσσους να δύνανται με το κνόστο όλους τους φιλελεύθερους! Ο Γουζέλης, μη μπορόντας να υποπέχη τις άντεδικωσεις του εκομισίας των εύγενών, έφυγε και πήγε στην Τρυγιάτη, όπου έπιχε θεσί σ' ένα έμπορικόν κατάστημα, ως λογιστής! Ατ' έκει έπιχε στην Ίταλία και στη Γαλλία. Αργότερα κατετάχθη ως άξιωματικός στη λεγεώνα που έσημαίνετο στην Ίταλία ο Μ.π.αν. Ναυόλιον. Κ' έτσι έπροσταθεύθηκε για τον πόλεμο.

Όταν άναψε το τσιγάρι της Έλληνικής Έπαναστάσεως, ο Δημήτριος Γουζέλης, που ήταν κλημένος στα μυτικά της Φιλικής Έπαιρείας, ήρθε στη Ζάκυνθο, όπου άπεδιδάσθη κοινά, πήρε μαζί του μικρούς συμπατριώτες του κ' έφυγαν για τη Μολδαβία, όπου έσχηματίσθη το πρώτο Έλληνικό στρατήρια υπό τον Ύψηλάντη. Μετά τη διάλυση του σώματος εκείνου, ο Γουζέλης κατέβηκε πάλι στην άγνωστήμνη Έλλάδα, άκολούθησε διαφόρους όπλασχηγούς και διακοιήθη σε πολλές μάχες.

Ο Γουζέλης έπροσπάθησε και με την πένα να όφελήση την Πατρίδα του. Έγραφε ιδιαίτερα κλίσι στην ποίηση, μάλιστα στη σατυρική. Μερικά έπιγράμματα του ήνε νοσημώτατα... Στη Ζάκυνθο, στη συνοικία του Άγιου Παύλου, όπου είχε περάσει τα παιδικά του χρόνια ο Γουζέλης, κατοικούσαν μια περίεργη λαϊκή οικογένεια, εφοροφαντασιμένη, που έστηνε καθημερινούς καναδάς. Κα άπ' αυτή ο σατυρικός ποιητής έπιχε το θέμα της κωμωδίας του «Ο Χάσης». Στο παλαιό χειρόγραφο του άπανατήτα ή ύπόθεσις, γραμμένη από τον ίδιο το Γουζέλη, ως έξης :

«Είς ταύτην την Κωμωδία θέλω να όμνήσω τός άρετάς ενός φρονίμου και γενναίου, το πρόσωπο του Θεού όρου Καταπόδη. Παρασταίον εν τοιούτον και άγκαλά γνωστός είς τους πάντας, ως και διά μακράν ένθύμησιν και παράδειγμα άξιόμιμον των μεταγενεστέρων. Τα έτερα πρόσωπα είνε διά να ζωγραφίσον το σκάνδαλον, την κολακείαν και τα λοιπά του ανθρώπων... Παρακαλώ την προσοχή σας να συγχωρήση τα σφάλματα, γενόμενα ή διά την κοινήν κατανόησιν ή διά την ιδίαν όμύθειαν. Ητο χρεία να παραστήσω τα πράγματα με νόθον και βάβαρον γλώσσαν, και να πλησίωσω περισσότερον εις την μίμησιν. Ο σκοπός του ποιήματος είνε ειλικρινείστας. Ο σκοπός δέν είνε δι' άλλο παράξ διά ξεφάντασιν των φίλων. Υποφίριστε λοιπόν όλην την άνάγνωσιν ταύτην και μείνετε εν ειρήνη...»

Περίεργε, άν επιθυμήσις τον ποιητή και θέλεις Δημήτριος είν' σ' όνομα και στη γενεά Γουζέλης! «1796, Γεναρίου πρώτη Ε. Π. Έν Ζακύνθω».

Ο «Χάσης» ευχαρίστησε τη Ζακυνθινή κοινωνία και παραστάτη πολλές φορές στο νησί από έρασιγενικούς θιάσους. Στα πρώτα χρόνια εκκλομοφοούσε σε όλη τη Ζάκυνθο χειρόγραφα ή κωμωδία, αγοράζοντι όμως βγίρει και σε βιβλίο και μάλιστα έκανε τρεις εκδόσεις. Η ιδιοματιχή γλώσσα άφισε στους Ζακυνθινούς.

Στα 1800 ο Γουζέλης μετέφρασε από τη Γαλλική έπιμέτρως, στη δημοδή γλώσσα, τη σάτυρα: «Τόσασμα του Άη-Ρόκκου και του Άη-Θωμά για ν' άνοιξη το νύμφιον Παλάτι να έμνη ή άσχηνοπούλα Σαμωρία, την όποια έδημοσίεσε στη Βενετία.

Επίσης μετέφρασε σε στίχους την «Ελευθερομένην Γερουσία» του Τίτσου και έξέδωσε στη Βενετία, στα 1807, με σημειώσεις και γλωσσολογίες, Στα 1819 έξέδωσε, στην Τρυγιάτη, την «Κρίση του Πάριου», ποιήμα μυθολογικόν, έρωτικόν και ήθικόν. Στα 1827 έδημοσίεσε, στο Ναύπλιο, το «Σάλπισμα πολέμουσιν περίεργον τα της Έλλάδος», ποιήμα σε οκτασυνάλλαχον στίχους, σε όκτώ άσματα, με πρόλογο στο πέλο. Ο περίεργος αυτός πρόλογος τελειώνει έτσι :

Τριών έντυχημάτων μεγάλων έχομιν χρείαν και είνε αυτά τα τρία Άρετή, Άρετή και Άρετή, Ούτω λοιπόν ως κινώμεθα εις τα πάντα και ούδεις ποτέ φόβος, άγε δή, ένκνήμεις, πολύλογοι Έλληνες και ο Θεός άντιλήπτωρ!

Επίσης στο Ναύπλιο, στα 1835, έδημοσίεουσε την «Μεγαλοφιλία του Φιντίου και Δάμουνο ή Διονύσιος το Τύραννος των Σφαρασσοών», δράμα πατριωτικό. Στα 1836 έβγαλε ένα περίεργο βιβλίο, όλόκληρη συλλογή από γνωμά, ανίγνισια κλπ. Στο τέλος πρόσθεσε και μια ζέσημια περί κατασκευής του χρυσίου έπιμέτρως, την όποια έδημοσίεουσε άλλοτε το «Μπουκέτο».

Στα 1844, ενώ ο Δημ. Γουζέλης βρισκόταν στη Ζάκυνθο, έμαθε ότι ο μοναχογυός του που ζούσε στο χωριό Τζόγια της Ηλείας, ήταν βαρύν άρρωστος. Ο Γουζέλης έπιχε άμέσως, άλλα τον ήμισε νεκρό. Το θέματα του αγαπημένου παιδιού του, μέσα στο φέρετρό, του έπροξένησε τίσση λύπη, ώστε το ίδιο βράδι ο δυστυχισμένος πατέρας πέθανε...

Όταν άγοότερα οι συγγενείς του άναξαν τα σωτάμα του, βρήκαν και τη διαθήκη του, ή όποια τελειώνει έτσι :

Παραγγέλλω και επιφορτίζω εις τουτό μόνον τον υιόν μου Διονύσιον : Άμα έλθη εις ήλιάν εις γνώσεις, άν έλθη και μάθη πού άπέθανε και έτάφη ο πατήρ αυτού, να πλακώση τον τάφον με τινα λίθον και να έπιγράψη εκεί επάνω τάδε : Ωδε κείται ο Δημήτριος Γουζέλης Ζακύνθιος, πολλά ποθήσας διά την άνετήτρησιν της Έλλάδος.

Ο Γουζέλης φορούσε πάντοτε φουστάνελλα. Ήταν πολύ σπάταλος, έλευθερόσποτος, ιδιότροπος και έθιμων εύκολο. Ένας παλιός συμπατριώτης, που τον είχε προσωπικώς γνωρίσει, ο Χιώτης, έλεγε, ότι ο Γουζέλης ήταν μετριώ αναστήματος, μάλλον εύσχαρος και κοκκαλωός στην όψη. Ήταν δηλαδή ένα άσπρόμαλλο γεννητό, γενιόλο ζωηρότητα, με μικρό στόμα και σπιθόβολο μάτι, γλυκομίλητο, άγαπητό στις παύες, που τις διασκέδαζε με τ' άτελείστα άνεκδοτά του, τα έλευθερόσποτα έπιγράμματα του, τ' άστια του. Ήταν ανεύμη εντόπτελο και φιλοσοφικό. Το καλύτερο από τα έργα του ήνε βεβαίως το «Χάσης», ή Ζακυνθινή αυτή κωμωδία, που έχει και άφθονο το ντό-

πο χρώμα. 'Ιδού, με συντομία, ή υπόθεσις τής κωμωδίας :

'Ο οικογενειάρχης Θεοδοσής Κατασίδης, ό έπονυμαζόμενος Χάσης, είνε λαπινοτής. Ύπερβολικός και καυχουσίας, αλλά δειλός και κορυφοκέφαλος, μεγαλοποιεί τά μικρά και θεωρεί τιποτένια τά μεγάλα. Νομίζει ότι τον τρέχει όλη ή κοινωνία, ενώ είνε ένας γελοίος τύπος που τον κοροιδεύουν όλοι. Ένώ κάνει τον παλληκαρά, διαρκώς δέχεται, και όμως διαρκώς φαντάζεται θριάμβους, τους όποιους διηγείται ότι έκανε όταν ήταν νέος! Έχει την ιδέα ότι τά έφηβα δια και γίνεται καταγέλαστος με την αμάθειά του, άρχιδικός τή στιγμή που νομίζει ότι προκαλεί τό θαυμασμό. 'Ο Χάσης είνε άσπληρός στην ήθική του σπιτιού του και παραλημένος στην έξωτερική του ζωή... Η γυναίκα του Κατερίνα είνε τό δεύτερο πρόσωπο τής κωμωδίας, που βρίσκεται χυδαίως από τό γυνό της και δέχεται από τόν άντρα της. Γυναίκα του λαού, άμόρφωτη, σκληρά του σπιτιού, δουλέια από τό πρωί ως τό βράδυ για να έξυπηρετήσει τις οικογενειακές ανάγκες, δεν έχει δική της θέληση, ούτε γνώμη, και είνε τό διπλοδο υποζύγιο που έλκροδοθήσαν μαζί με τόσα άλλα κατά στή Ζαχαρινθή οικογένεια τό καταραμένο χρώμα τών ξενικών κατοχών και από πάντων της Ένετοκρατίας. 'Ο γυνός του Γερόλιμος, ή μόμολλα, άλλος τύπος αυτός, εργάζεται στο μαγαζι του πατέρα του, είνε νοθοός, δειλός, άφορητιστής τό σωμα και τήν ψυχή. Τόν περιφρονούν και τον περιπαίζουν οι γνώμοιοι του πατέρα του, οι καλύτεροι του μαγαζιού, άκόμη και ό ίδιος ό πατέρας του... Έπειτα έρχεται ή Άγγελού, ή ποστηρή Ζαχαρινθοπούλα, έρωμένη του Γερόλιμου, τήν όποιαν όμως φλετράει και ά... πατέρας του!

Μετρικοί γείτονες, φίλοι, μετρικοί χαμιάληδες και μετρικοί χωροφύλακες συμπληρώνουν τά πρόσωπα τής κωμωδίας. Και ή σκηνές διαδέχονται ή μια τήν άλλη, ατελείς, άσύνδετες, αλλά κάθε μια χωριστά, πλήρης και αωτοτελής. 'Ο «Χάσης» έχει δραστή, ζωή, πνύθη, έχει κίνηση.

Παραθέτομε τώρα και μετρικούς στίχους από αυτόν. 'Ιδού π. χ. από τήν τρίτη πράξη, όταν ό Θεοδοσής Κατασίδης, άματωμένος, μονολογεί, αυτοθαυμαζόμενος :

*Μανάδες δεν έκλάψανε, πατέρες τους νιούς τους
Τούς άντρες ή γυναίκες τους, τ' αδέλφια τ' αδελφούς τους
'Ο μάμπρας τ' άνήψιδι του, κι' ό φίλος τός
Κουνιάδος τόν κουνιάδο του, γαμπρός τόν πεθερό
'Ο σέμπρος ό συμπέθερος, ό φίλος χωρίς μέτρο
'Ο γνώμιος κι' ό γείτονας πικρότερα απ' τόν Πέ-
σαν απ' τόν "Αδη δαίμονα δεν μ' είχε ούλος ό*

*Γέροι, παιδιά, καθέ λαός, δεν ήμουν φόβος, τρώμος ;
Πού είνε εκείνος ό καιρός που 'ξωνί μ' άματά μου ;
Κ' ή πιάσσα έκουνιότουνα άπ' τά πατήριά μου ;
Πού είν' εκείνος ό καιρός απ' ούλα τά παριότα (1)
'Ουλα τρομάζανε για μέ, και κείνοι που δέ μ' είδα ;*

'Από τούς στίχους αυτούς φαίνεται ότι οι φρενοπαλλομαχάδες, δεν έπαψαν να ξεμυτρώνουν σε κάθε έποχή και να δίνουν υψός στους σατιρικούς ποιητές.

Κατά τήν Έθνομυθολογία του Νικολίου ό Διμ. Γαζέλης παρακολούθησε τις έργασίες του Σόλιατος και εξημέρισε ως «αναφορογράφος» τών άγωνιστών. Αυτός έγραψε και τήν τολμηρή έκθεση άναφοράς τής Μαντιώς Μαυροβύτη, που έβρισκε τήν Θ. Κοιμιστρούχη και τήν όποιαν ό πρόεδρος δεν άφινε να διαβάσθ.

(1) Τά κόμματα.

ΤΑ ΔΙΚΑ ΜΑΣ

Η ΘΕΙΑ ΔΙΚΗ

'Ένα από τά μεγαλύτερα δυστυχήματα τά όποια προήλθαν ως τό σημερα από τόν κεραινό, είνε και εκείνο που συνέβη από μοναχισμό τής Καλαμιώτισσας, μια όρα μακριά από τή νήσο 'Ανάφη, στις 7 Σεπτεμβρίου του 1887, ήμεραν κατά τήν όποϊαν ή μονή είχε τή έορτή της. Κατά τά μεσόνυχτα έπρεσ ένας κεραινόσ, ό όποιος προέβησε μεγάλα σήγματα στο ναό, κατέκαισε τις εικόνας και επί πλέον έφόνεσε τόν ήγουμενο του μοναστηριού, τόν, επίτροπο, τόν εισπρακτόρα, δυό άντρες και δυό γυναίκες, έπλήρωσε δε και άλλους τριάντα, έπικινδύνος τους περισσοτέρους. 'Ο άπλοικός κόσμος τών περιχωρων ήλθε θιαθετό τρωφερό αυτό δυστύχημα, τό απέδωσε στη Θεία Δίκη, έπειδή ό ήγούμενος μαζί με μερικούς φίλους του όλη τή νύχτα τόξε ρίξει στο γλέντι, στους χορούς και στα τραγούδια.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ

ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΧΟΥ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗ

'Ο πάντοτε άγρυπνος Ναύαρχος. «Σπάστε τήν πέτρα!...» Μιά άπάντησις του σ' ένα άντιτερπιδλικό. «Δέν επιτρέπεται να νομίζετε! Πέτε ξεπυκρυνάξουν οι γενναίοι. 'Ο Κουντουριώτης και τά ξεριζομένα μεσοτάκια. Τή ρεζίλι πανταλόνια. Η καρφαλλές του Ναύαρχου. Η άγάπη του για τούς ναύτες. Οι μονάδες τών ξεριζομητικών, κλπ.

Στόν καιρό του πολέμου του 1912, όταν έπρόκειτο να δοθί κανένα σήμα στον ναύαρχο Κουντουριώτη τήν ώρα που έκοιμόταν, οι οπισκοτά ήσαν απασχολημένοι να τόν ξεπνύσουν από τόν ύπνο του.

Τους τό είχε ειπή πολλές φορές ό ίδιος ό ναύαρχος ρητάς :
— Έγώ ποτέ δεν κοιμόμια! 'Ο,τι όρα και άν έρχεστε, πάντα ν' άνοίγετε τήν πόρτα, και άν δεν άνοίγη, νά... τήν σπάτε!...

'Ο ναύαρχος ήταν καθηροματικός, τετράγυρος και άδειάπειτος σ' όλα του.

'Ένα πρωί ό ασύρματος σ' 'Αθήνας έλάμβαν από τό άντιπολλικό που περιολούθε στα Λαοδαγέλια τό έξής περίου τήν έργαση :

« — Έξερχεται καταθρονακόσ, Νομίζωμε ότι είνε τό «Μετζίτες».

Έπειτα όμως από λίγα λεπτά, ό κινεβάντης του περιολούθησε άντιπολλικό έλάμβαν τήν κάτωθι τηλεγραφή άνάστησι του ναύαρχου, άπάντησι κεραινοβόλο :

« — Δέν επιτρέπεται να νομίζετε».

'Όταν απογράφτηκε ή προκαταρκτική ειρήνη με τήν Τουρκία και τό έπαύθη τα πλέρωματα τών εις τόν όθμο του Μούδρου άγερροβόλιμων πολυεικών μας, άρχισαν από τήν γαρά τους και τόν ένθουσιασμό τους να ζητωκραυγάζουν.

Τότε ό ναύαρχος έστειλε στα πλοία του γράφταζαν τήν ειρήνη, τό κάτωθι έπικρατωτικότερο σήμα :

« — Πασοάτε τις ξεριζοματάς. Δέν είνε ίδιον γενναίον άξιωματικόσ να φονιάζον ζητω επί τή ειρήνη».

'Ο ναύαρχος δεν μοφούσε να γονηρή εκείνοσ τούς άξιωματικούς και τούς ναύτας που ξεριζαν τό μοστάκι τους.

'Όταν τούς έβλεπε, τούς ήλλωνε, με τα έξής

από λόγια :

Βρά γυναίκες, είδη σεις ή άνδρες, να ξεριζέτε τό μοστάκι σας ; Η γυναίκες μοναχα δεν έφονε μονατάκι!...

'Επιση δεν μοφούσε να γονηρή ό ναύαρχος Κουντουριώτης και τούς ναύτες που μοφούσανε παντελόκια 'Τζορέτ!...

'Η άγάτη του ναύαρχου για τις ναύτες ήζε μια παλιρά πατριωτική μορφή. Θύμιζε τις παλιές ιστορίες τών βασιλέων και τών ηγέτων των. 'Όλοι οι ναύτες τόν ήσποσαν πατέρα και αυτός τούς έλεγε σταδιά μου.

Μιλούσε σ' όλους φιλοκότατα και φωτόεισε τόν καθένα για τό κάθε τι.

Στους άξιωματικούς, άπεναντίας, ήταν άσπληρός, όχι σπάνια δε μεταχειριζόταν γ' αυτούς δομητάτη γλώσσα.

Νά δυό παραδειγματα ζωντανά από τήν ζωή του ναύαρχου.

'Ένας άγγελιοφόρος του άναγκάστω του ήγε καποτε κάποιου τη τελετήρισμα. Τό τηλεγράφημα εκείνο ήταν ήρώτιστο. 'Ο άγγελιοφόρος έγνωώθησε για να φηγή, αλλά ό ναύαρχος τόν σταμάτησε και τού ειπέ :

— Πάρε, παιδι μου, για τόν κόπο σου, αυτές τις καρφαλλές.

Και τό άλλο :

'Ο γεμιάνας και ή γυναίκα έμάνεζαν στού Μούδρου τό λιμάνι. Οι άξιωματικοί κρινόταν και αυτοί, όποι και οι ναύτες. Μολαταύτα μοφούσαν γονηρός μανόες, τούς όποιους ή άγάτη τών όμωγενών ήζε στείλει δώρο για τούς άνδρας του στόλου.

Μιά από τις ήμέρες εκείνης τής μεγάλης κεραινοιάς Ένα από τά τορπιλλοβόλα έτινε με πρέρση κοπή από τόν σ' 'Αθήνας. Οι άξιωματικοί μοφούσαν τούς γονηρός μανόδες του, ενώ οι ναύτες ήσαν με τά λεπτά ένδύματα του Κράτους. 'Ο ναύαρχος τό άντελήφθη αυτό, καθώς σερίανιζε στη πρηνή και έπειτα από ένα λεπτό οι οπισκοτά του τορπιλλοβόλο έλάμβαναν τό έξής σήμα :

« — Άπαγορεύεται στους άξιωματικούς να φορούν τούς μανόδες, οι όποιοι προορίζονται για τό πλέρωμα».

Κ' έτσι οι μανόδες ήγαν απ' τούς άξιωματικούς στούς ναύτες.

